

DARÜLFÜNUN
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
MECMUASI

Felsefe, İctimaiyat, Tarih, Coğrafya, Edebiyat.

İki ayda bir neşrolunur

BU SAYIDA :

MAKALELER .

Sahife

Ankara civarında suların ceryanına ve onlardan istifadeye dair	
mülâhazalar E. Chaput. İbrahim Hakkı	241-251
Dillerin Coğrafyası A. Macit	252-266
Demiryolu ve yol A. Macit	267-290
Zuiderzée körfezinin kurutulması işleri A. M.	291-302

COĞRAFİ HAREKETLER.

Belgrad Darülfünunu Coğrafya talebesinin İstanbulu ziyaretleri. İbrahim Hakkı	303-320
---	---------

COĞRAFİ HABERLER. A. Macit	321
----------------------------------	-----

DİLLERİN COĞRAFYASI

İnsanların toplanış (grupman) tarzları üzerine tabii şartların kuvvetli tesirâtı ve bu tesirlerin derecesi artık herkesin malumudur. Ancak bu beşerî zümrelerin şekil ve hayatını tayinde tabii şartlar derecesinde müessir olan ve beşerî coğrafya noktai nazarından daha iyice tetkik haddesine alınmamış bulunan diğer amiller de vardır. Bunlardan en mühimi beşerî zekânın en yüksek hassalarından birini teşkil eden **dildir**. Dil insanlar beyninde bir münasebet aletidir. İnsaları cemiyet halinde toplayan prensipleri kısmen de dil doğurur; insanlar, konuştukları dillerin irae ettikleri sıhriyet ve karabete göre bir araya gelmek meylini ve ekseriyada, şayet toplanmış bir halde iseler aynı dili kullanmak inhimakini gösterirler.

Mazinin ne derece karanlıklarına dalarsak dalalım diller hayatının, bize, beşerî zümrelerin coğrafi tevezzüünün, yer değiştirmelerinin, muhaceretlerinin samimi bir aksini gönderdiğini görürüz. Aslen müteharrik, oynak olan insanlar gittikleri yerlere dillerini de götürürler. Kaybolmuş, artık konuşulmıyan dillerin nasılsa hayatta kalmış ve başka dillere geçmiş olan bir çok kelimeleri bizi beşerin eski hareketleri hususunda tenvir eder.

Dillerin derecei ittisaı, bizi, onları konuşan kavimlerin ittisa kabiliyetlerinin kuvveti hakkında tenvir eden bir ölçüdür. Dil müşareketi insanlar beyninde sıkı bir bağ yaratır: hemen daima her milliyetin temelinde dili görürüz. Bu milliyet mefhumu, bunu idrak ve hissedenler beyninde, nihayet siyasî aynı bir çerçeve içinde birleşmek ve taazzuv etmek azmine müncer olur: dil birçok devletlerin de rüşeymidir. Bir memlekette diller müteaddit olduğu zaman bu dil parçalanması maatteşşüf o memlekette sayısız küçük hükûmetler doğurur: bu siyasî ufalanma umumî münasebetler ihdası için gösterilebilecek meyilleri kırar, kısır bırakır, kabiliyetleri zaiflatır. Lisanî infiradın neticesi olan siyasî infirat iktisadî infiradı da meydana getirebilir.

Dillerin coğrafyası, beşerî toplanmaların tetkiki yani beşerî coğrafya için, lüzumlu bir ilim gibi görünmektedir. Bu kabil bir tetkikte coğrafyacıya evvelâ yol gösterecek olan lisaniyatçıdır. Bize bu satırları ilham eden ve serdettiğimiz müdellel vakıaları veren Monsieur Meillet'nin yeni Avrupada diller (Les langues dans l'Europe nouvelle) adlı kitabıdır.

Hiç şüphe yok ki Monsieur Meillet fransız lisaniyatçılarından en bü-

yük üstatlarından biridir. Diğer taraftan Avrupa dillerinin istatistiğine ait ve başka hiç bir tarafta bu derece toplu bir halde bulunabilmesi gayrimümkün olan bütün malumatı da Monsieur Tesnière'nin Monsieur Meillet'nin eserine zeyil teşkil ve emsalsiz ve muazzam bir dokümantasyona (documentation) ve kusursuz bir tenkide istinat eden mesaisinden aldık [1] .

I. — DİLLER VE BEŞERÎ TOPLANMALAR

DİLLER ESKİ MEDENİYETLERİN İZLERİDİRLER. — Avru-panın bu günki dillerinde, tanınan hiç bir dil ile izah olunamayan bir takım kelimeler nazarı dikkatı celbeder. Bu kelimeler kaybolmuş dillerin nasılsa kalmış, ve bize, başka hiç bir izin haber veremeyeceği eski medeniyetleri, eski insan toplanmalarını bildiren şahitleridirler. *Seine, Loire, Garonne* isimleri hindi-avrupaî lisanlarının memlekete (yani Fransaya) ithalinden evvel memlekette konuşulan bir dile aittir. Hatta Pyrenée'lerin Garbında Bask (Basque) dilini konuşan bir insan zümresi vardır. Bu Bask dili bünyesi noktai nazarından hindi-avrupaî dillerinden derin bir surette farklıdır ve eski "İbère,, lerin dilile akrabalık irae eder gibi görünmektedir. Bask grameri mudildir ve bu grameri ekseriya eski Amerika dilleri gramerile mukayese etmişlerdir, fakat bu mukayese bu diller arasında bir akrabalık delilini, başlangıcını istilzam eder demek değildir „ [2]

Elyövm Avrupada konuşulan dillerin hemen hepsi aynı bir lisan grubuna mensup olup hindi-avrupaî denilen ve yazılı hiç bir şeyi, hiç bir izi kalmadığından dolayı meçhulumuz bulunan ve kablettarih devirde Atlantik okyanusundan Hinde ve İskandinavıyadan Akdenize kadar konuşulan bir dilin yavaş yavaş tebellür eden tebeddülleri suretinde meydana gelmişlerdir. Bu zümrenin bir lehçesinin, hazreti İsadın evvel ikinci binliğin (millénaire) ortasına doğru Kapadokyada konuşulduğunu biliyoruz ve bir hindi-avrupaî dili konuşan Selt (Celte) milletini de hazreti İsadın evvel birinci binliğin ortasına doğru Garbî Avrupada görmekteyiz. Bu vakıalar Garbî Asyaya ve Avrupaya kimler olduklarını bilemediğimiz ve sadece aynı bir dili konuşmakta olduklarına vakıf bulunduğumuz bir takım insanlar tarafından getirilen kadim bir medeniyetin mevcudiyetini teyit edebilmemize müsaittir. " Bu kimselerin, bütün Avrupayı ve Asyanın bir kısmını kendi bildikleri gibi tanzim etmeğe gelen bir takım

[1] A. Meillet, Les langues dans l'Europe nouvelle, avec une appendice de L. Tesnière, sur la Statistique des langues de l'Europe, une carte en couleur. Paris, Payot 1928 in-8° XII + 495 p. prix 60 Fr.

[2] A. Meillet, sahifa 9

serseriler, sergüzeşti seven adamlar ve reisleri olmaları ihtimal dahilindedir..... Müşterek bir dile malik oldukları kablettarih devirde, hindi-avrupaî dili konuşan ahalinin müşterek bir hükûmete de malik olmuş olmasına inanmağa lüzum yoktur. Eski hindi-avrupaî vahdeti lisanı, siyasî bir vahdet üzerine değil medenî bir vahdet üzerine istinat ediyordu., [1]

Dil bir medeniyet cemaatının kıstası, bazı beşerî zümrelerin sebebi vücudu gibi telâkki olunabilir. Fizikî hatlar ile tarif olunan, fakat asırlar esnasında maruz kaldığı ihtilâtlar ile mudil ve girift bir hal alan ırk için mesele böyle değildir. Hali hazırda saf ırk bilinmemektedir. ırk akrabalığı ile medeniyet akrabalığı arasında mutlaka bir bağ tesisi icap etmez. İngilizce, Norman Fransız, İskandinavyalı, Germen, Celte, (Selt) ve anti-Celte' unsurların da dahil olduğu bir beşer zümresi tarafından konuşulur. Adeta diye biliriz ki hiç bir şey Fransız ahalisi kadar gayrı mütecanis değildir. "Avrupanın karakteristik tipleri, kumral dolichocéphale tip, Alpî tip, Akdeniz tipi hiç bir zaman dil tiplerini birbirinden ayıran hudutlarla birbirlerinden ayrılmamışlardır. ırk farkları, Avrupada, hiç bir zaman dil vahdeti tamına hail teşkil edememişlerdir. Hemen bütün Avrupa kavimleri bir veya bir çok kereler dil değiştirmişler, hepsi birbirlerinin dillerini öğrenmek kabiliyetini göstermişlerdir., [2]

DİLLERİN İTTİSAI, KAVİMLERİN İTTİSA KUVVETİNİN BİRER ÖLÇÜSÜDÜR. — Diller ne derece iyi kurulmuş iseler o derece kuvvetli ve müessir münasebet vasıtaları, aletleri halini alırlar ve diller, bünyeleri cihetlerinden de ve bünyelerine nazaran, çok miktarda insanların kavrayabileceği müşterek malumeler ifade edici olabilirler. Diller yazıldıkları zaman tesbit edilmişler demektir ve böylece tesbit edildikleri zaman ise, selâbet arzederler ve devamları emniyet altına alınmıştır demektir. İyi bir lisan dünyanın her tarafında kolaylıkla geçen ve vasi mübadeleler temin eden iyi bir akça gibidir. Böylece itibarı büyük ve diğer dillerin basıldığı madenden daha temiz bir madenle basılmış, ittisa ve fütuhata kabiliyetli ve kendisini konuşan beşerî zümrelere hususî bir kuvvet bahşeden diller vardır. "Netekim Gaule de "Franc,, ların hakimiyetine rağmen Germen dili Latin diline faik olamadı, zira Latince daha ilerlemiş bir medeniyetin dili idi İtibarını kendisile beraber taşımayan ticaret, dillerin ancak zaif bir ittisa vasıtasıdır 'Orişinal bir medeniyetin hamili olmadığı için Fenike dili Yunan dili kadar intişar edemedi., [3]

[1] A. Meillet 10 - 16, 60, 84.

[2] A. Meillet 71 - 73

[3] A. Meillet 116 - 117

Latincenin, evvelâ İtalyanın diğer dilleri, badehu Akdeniz memleketleri lisanları üzerine galebe çalması Roma medeniyeti nakliyecisi olmasındandır. Bu dil Roma müstemlekelerine ve Roma yollarına istinat ederek terakki etmiş ve bünyesindeki selâbette, uğradığı taaruzlara karşı kendisini müdafaa etmiştir. “Bir dil, yayıla bilmesi için, âli bir medeniyetin vasıtaı neşri olmalıdır. Bir yabancı dil lehine olmak üzere insan ana dilini, ancak, bu dil ana dilinin kendisine temin edemediği faydaları verdiği takdirde ki terk edebilir [1]. Latincenin hatta Şimalî Afrikaya bile yerleşmesi işte bundandır. Lâkin Arap dili buraya yerleşince bu seferde berberi, latinceyi kovdu.

Arap dili intişarını bir medeniyet dili olmasına medyundur. Arap medeniyeti Mezopotamyadan, Mısırdan yerli medeniyetlerini ve müteakiben de bu medeniyetlerin lehçeleri olan Babiloncayı ve Mısır dilini ortadan kaldırdı. Şimalî Afrikada Arapça Berberceyi rücat ettirdi; zamanımızda da evvelâ Türkçeye badehu İngilizce ve Fransızcaya mukavemet etti.

Kurunu Vusta esnasında hali tarakkıde bulunan bir medeniyetin lehçesi olan Almanca, Baltık ve İslav lisanlarını Şarka doğru sürdü. Tetonya şövalyeleri bu memleketleri fethettiler ve buralara dillerini soktular. “Bugün, XVI ncı asırda daha köylüleri eski dillerini (İslâv) konuşan Şarkî Prüsyaya kadar, alman olan yer yoktur,” [2] Fakat bugün bu yerlerde oturan ahali millî akidelerini yeniden aramağa başlamıştır, Almanca bir mağlubiyet safhası irae etmek üzere dir. Açık ve cevval bir dil olan İngilizce, bu gün, sadece Britanya dominyonlarının müşterek lisanı değildir, aynı zamanda, Hintte, gayri mütecanis dilli yerli zümreleri, aralarında birleştiren bir medeniyet dili derecesinde yükselmiştir; Şarka doğru yer kazanan Rusca Pasifik okyanusu sahillerine ulaşmıştır.

Fransızca XIII üncü asırdan beri bir medeniyet dili gibi görünmeğe başlamıştır. Yerli şivelere galebe çalan bu dil XVI ncı asırda Fransız hükûmetinin resmî lisanı olmuş ve XVIII inci asırda Fransız kuvvet ve nüfuzunun yayılmasından istifade etmiştir; Fransızca Avrupada diplomat lisanı, ve hars sahibi kimselerin müşterek dili gibi kabul olunmuştur. Bugün Şimalî Afrikada Avrupa medeniyeti damgasını taşıyan ahalinin lisanı müşterekidir. Rusca aynı suretle Maverayı Kafkasda Ermenilerin, Gürcülerin ve Türklerin müşterek dilidir. Evvelce Roma imparatorluğunda Latince ve Akdeniz Şarkında yunanca aynı vaziyette idi.

[1] A. Meillet 114 - 116

[2] A. Meillet 192-193

Hayat için daha iyi mücehhez büyük diller intişar ettikçe muhallî şivelerin kaybolduğunu görüyoruz. „Muhallî şiveler büyük fabrikalar önünde ev tezgâhlarının ölmesi gibi büyük diller karşısında ölmektedirler„[1].

DİLLER MİLLİYETLERİN TEMELİDİR.—Müşterek bir dile malikiyet, insanlara, birleşmek ve bir araya gelmek arzusunu verir ve bunun husulüne kuvvetli bir sebep teşkil eder. Aynı dili konuşan insanlar, bu dil dolayısıyla, pratik bir kıymeti haiz müşterek bir karaktere maliktirler ve bunun böyle olduğunu vazih bir şuur ile bilirler. Milliyetin esasını işte bu şuur teşkil eder. “Dil farklarının silindiği yerlerde millî farklarında silinmeğe yüz tuttuğu ve millî hissin mefkut olduğu yerlerde dil farklarının ortadan kalkmağa meylettikleri„ [2] müşahade olunabilir. Eski Avusturya - Macaristan imparatorluğunda müteaddit milletler ve her birinin de temel taşı olan bir dili vardı. Kurunu Vustada Paris Darülfünununda talebelerin müteaddit zümrelerinin “millet„ halinde tayininde nazarı dikkate alınan kıstas dil müşareketi idi.

Millî hissiyat aynı zamanda dil ve dine dayandığı taktirdedir ki daha fazla kuvvet iktisap eder. Eski Osmanlı imparatorluğunda pek bariz ve birbirinden kat’i surette farklı karakterli bir çok milletlerin birbirlerine karşı nasıl ahzı mevki ettiklerini biliriz: Türkçe konuşan ve müslüman Osmanlı Türkleri; hristiyan ve Ermenice konuşan Ermeniler; bir İspanyol lehçesi konuşan Yahudiler, Arapça konuşan müslüman Araplar v. s... gibi.

Dil birliği, medeniyet birliği, millî vahdet, bu üç vak’a birbirleriyle pek sıkı bir irtibat halindedir. İyice mütekâmil ve umumî fikirleri taşımağa kabiliyetli dili sayesinde ki Leh milleti Lehistan hükûmetinin siyasî sukutuna rağmen millet halinde yaşamağa muvaffak olmuştur? “Lehistan en büyük muharrirlerini, siyasî hürriyetini kaybettikten sonra yetiştirmiştir„ [3]. XIX uncu asrın nihayetine kadar Litüanyada hakiki bir edebiyata sahip müşterek bir dil olamamıştı; yüksek sınıflarda Leh dili, ticaret âleminde ve mekteplerde Rusça konuşuluyordu. Amerikaya hicret eden Litüanya lıların tesiri altında XIX uncu asrın nihayetlerine doğru millî bir hareket doğmağa başladı ve şuurlu olan bu gayret kâfi derecede kuvvetli ve selabetli bir dil tertibine müncer oldu: büyük muharebeden sonra bu milliyet yeni bir hükûmete lâzım olan temeli verdi.

Mamafih, bazı hallerde, bir dil her zaman bir milleti ifade etmez.

[1] A. Meillet sahife 4.

[2] A. Meillet sahifa 78.

[3] A. Meillet sahifa 220.

Fransada, ne Bretonlar ve ne de "Provence,, ular Fransız milliyetini inkâr etmemektedirler. İrlandada medeniyet dili olan İngilizce önünde İrlandaca rüc'attan biran hali kalmamıştır ve kalmıyor; milliçi olan bütün memlekette vatandaşların kısmı azamı İngilizce ifadei meram etmektedirler. Halbuki hiç bir kimse İrlanda milletinin pek faal ve hararetli olan hayatiyyetinden şüpheyeye düşmez.

DİLLER SİYASÎ TEŞEKKÜLLERİN TEMELİDİR — Dil vahde-
finden doğmuş olan millî şuurlar XIX uncu asırda siyasî hayatın mües-
sir birer mayası halini almışlardır. Her millet bir hükûmet kurmak mey-
lindedir. Evvelâ nüfuslarının miktarı, topraklarının vüsatı cihetlerinden
kuvvetli olan İtalya, Almanya gibi büyük milletlerin devlet halinde teşek-
kül ettiklerini görüyoruz. Bunlardan sonra Balkan yarım adası küçük
milletleri istiklâllerini elde etmişlerdir; fakat bunlar hiirriyetlerini daha
ziyade kendilerini Türkiye devletine karşı musellahan müdafaa eden bü-
yük hıristiyan devletleri sayesinde elde edebilmişlerdir. Bu saydıkları-
mızdan sonra ve büyük muharebeden beri sıra zaif ve son günlere kadar
kuvvetli devletlerin siyâsî hakimiyeti altında kalmış olan ve Avrupanın
geçirdiği umumî buhrandan bilistifade kendi kendilerini idare fırsatını
bulabilen küçük milletlere gelmiş idi. Estonyada Fin zümresinin dili olan
Est dili 1914 de kadar bir medeniyet dili olamamış ve ill tahsil görmüş
sınıfın ihmal ettiği ve adeta hakır gorduğu muhallî bir lehçe heyeti
umumiyesi halinde kalmıştı; bu munevver sınıf Almanca ve ya Rusçayı
kullanıyordu; diğer milliyet ceryanlarının hiimmali teması sayesinde
Estonya milliyetini nihayet idrak edebildi ve bir hükûmet oldu. He-
man son zamanlara kadar Letonyada Alman ve Litüanyada Leh mede-
niyeti hükümferma olmuştu; Let dili ve Litüanya lisanları sadece köylü-
ler tarafından konuşulurdu, ittisa kabiliyeti yoktu. XIX uncu asrın niha-
yetindenberi katolik klerjesinin tesirab altında Litüanya dili edebî bir
kıymet kazandı ve bu sayede de Litüanyalılar milliyetlerini duydular,
hisettiler: Letonyada olduğu gibi Litüanyada da birer hükûmet kurulması
bu sayededir. Bu hükûmetlerden herbiri bugün millî dilini gerek ilk
mektebe ve gerekse darülfünuna bir hars dili gibi kabul ettirmiştir.

Millî dilin bir temel teşkil etmesi prensipleri dahilinde diğer hükû-
metler (siyasî teşekküller) de dogmaga hâzır gibi görünmektedirler ve
şayet başka amiller bu siyasî parçalanma, ufalanma meyline bir mani
ihdas etmeziseler bu arzular şüphesiz ki kuvveden file çıkabilirler. Kü-
çük-Rus dili ile Büyük-Rus dili arasında pek az bir fark olmasına ragmen
Küçük-Rus dili (Ukranya) soviyetler hükûmetinin bu dil konuşulan
parçasında, resmi dil olmuştur. "Mektep dilidir. Soviyet Ukranyasında
Büyük-Rus dilinin yerine Ukranya dilinin geçmesine pekçok gayret

olunmaktadır., [1] Ukranyada millî dilin bu rûçhanını siyasî istiklâlin bir mukaddemesi, habercisi gibi telâkki edebiliriz.

Bu millî hükûmetlerde, dil siyasî bir silâhtır. Devlet bunu kendi nefsinin müdafaa için kullanır. Türkler bütün topraklarından Rumları çıkardılar (İstanbul müstesna): böylece bunların konuştuğu bir ecnebî dil de Cumhuriyet haricine sürülmüş oldu. Büyük harpten evvelki Macaristanda, Macarca, hatta Romence, Çekçe, Hırvatça kadar bile harsî bir kıymete malik değil idi, fakat Macar hükûmetine o zaman hakim olan asilzadegân, Macarcayı herkese, müşterek bir lisan olarak cebren kabul ettirmişlerdi: bu lisan siyasî muhafaza cihazı olarak kullanılıyordu. Bütün devletler, dili, bir istinatgâh olarak kullanırlar. Makedonya lehçeleri ne tamamile Sırpça ve ne de tamamile Bulgarcadır; mamafih bu diller Sırpça ve Bulgarcaya oderece yakındırlar ki konuşuldukları yerler Sırp veya Bulgarlara verilmek lâzım gelse bu diller ilhak olundukları yerlere hiç yadırganlık göstermezler: siyaset bu sahaları Sırbistana vermiştir. Dil akrabalıkları bazan siyasî sıhriyetleri kolaylaştırır "Rusça, Sırpça ve Lehçeye her halde, Almancanın İsveççeye, İtalyancanın Fransızcaya ve hatta (Provence) dilinin Fransızcaya olan yakınlığından daha yakındır. [2]), Kardeş diller arasında ki pek sıkı olan müşabehet, müşareket siyasî rejim farkına rağmen İslâv milletler beyninde neden bu derece bariz bir "sympathie,, cari olduğunu ve neden harbi umumiden evvelki Rusyanın küçük İslâv milletlerinin istiklâli için elinden geldiği kadar uğraştığını bize izaha kâfidir.

Ekseriya millî bir hükûmetin teşekkülü, esasında, aynı dili konuşan herkesi beraber yaşatabilmek siyasî ihtiyacı ile bu beşerî zümrelere hudutlar çizmek coğrafi lüzumu arasında bir tenakusu ihtiva eder. Lisanî sahalarda bazen birbirine okadar girifttir ki bir hükûmet dahiline, o hükûmetin temsil ettiği milliyeti taşıyan ve ya onu talep eden herkesi sokabilmeğe muvaffak olmak pek güçtür. Bazı hükûmetlere diğer milletlere mensup akalliyet zümreleri bırakmak mecburiyeti işte bu zarurettendir. Meselâ Lehistan, ne Şarka doğru Rusça konuşulan taraflardan ve ne de Garba doğru Almanca konuşulan taraflardan, Lehçe konuşulan sahalara tekabül eden hudutları vermek mümkün olamamıştır. Çekoslovakya'da hemen hemem ahalinin üçte biri Almanca konuşur. Böylece, aynı hükûmet hudutları içine, muhtelif medeniyet lisansları konuşan insanları sokmak ve bunları, ekseriyetlerin akalliyetleri ezmesine ve akalliyetlerin de içinde bulundukları devlet için bir tehlike unsuru halini almalarına meydan vermeden, daimi bir temas:

[1] A. Meillet Sahife 35.

[2] A. Meillet sahifa 35.

içinde yanyana yaşatabilmek meselei mühimme ve vahimesi meydana çıkmış oluyor.

İsviçre bize ahalisi aynı dili konuşmayan bir Avrupa hükûmetinin arz edebileceği hayatiyet kuvvet ve kabiliyet imkân ve derecesinin en güzel bir tipi ve misalidir. Muhtelif diller konuşan milletleri bir araya toplamış olan siyasi cemiyetlere, teşebbüslerinde muvaffak olabilmek için, sadece ahenk ve tesanüdü yaratmak ve idame ettirebilmek gayesiyle her zümreye geniş bir muhtariyet bırakan federal müessiseler kâfi değildir, asırların uzun tesirleri, müşterek bir hayat için icap eden uzun bir pratik ve anane de lâzımdır. Şüphesiz Belçika hükûmeti dahilinde Flamanlarla Wallonlar arasında anlaşma ve siyasî kaynaşma bu şartlarla husulpezir olacaktır.

LİSANÎ PARÇALANMANIN SİYASÎ ve İKTİSADÎ NETİCELERİ.—Avrupada, milliyet üzerine kurulmuş hakikî hükûmetler neslinden bahs olunabilir: hemen hemen lisanî zümreler nisbetinde hükûmetler vardır; resmî dili ile, her hükûmet, hali infirattadır; hele bu dilin öğrenilmesi ne derece güç ve bu lisan fikirlerin sirkülasyonuna ne derece gayrı müsait bulunursa ve ne derece az kalabalık bir kütleye hitap ederse o dilin sahibi olan hükûmet o derece çok infirada düşer. Hatta Avru-panın maruz kaldığı bu siyasî ufalanma, parçalanma için Avru-panın balkanlaşması “balkanisation” kelimesi icat olunmuştur. “Diinya yek-nasak ve tek bir medeniyet iktisabına meyyaldir; fakat medeniyet dilleri hali tekessürdedir Hars sahibi insanların harslarını ifade için kullandıkları inedeniyet dillerinin miktarı, dünyanın umumi kültürüne hiç bir nef’i dokunmaksızın artmaktadır, halbuki bu dilleri yaratan ve tekâmül ettirenlerin bu hususdaki hakkı sarihleri de inkâr olunamaz. „ [1]

Ufalanmaya olan bu meyil, siyaseten en hakikî ve en kuvvetli merkezigei tatbik eden bir devlette inkişafı tamını bulmuştur: Sovyetler Rusyasında. Sovyetler rejimi, cumhuriyetin, lisanî bütün zümrelerine, ana dillerini kullanmak ve bu dillerle tahsil yapılan rnekteplere malik olmak hakkını bahşetmiştir; umumî kadro içinde, bir sürü küçük muhtariyetler alayının dogmakta olduğu görülüyor. Şayet bu temayül kök tutar ise, çarlar tarafından vazolunan Büyük-Rus dilinin istimali mecburiyetinin, sabık Rusya İmparatorluğu topraklarında meydana getirdiği vahdetin yakında inhilali tamına şahit olacağız. Her dili men-sup olduğu hükûmet hududu içinde teferrüde sevk ve adeta hâpsetmek azmı, birbirine pek akraba ban dillerin, bu diller uzun müddet birbirle-rinden ayrı yaşarlar ve ayrı ayrı tekâmül etmekte devam ederlerse, bir-

[1] A. Meillet. 1—3

birlerine, bütün akrabalıklarına rağmen, gayri kabili irca (irréductible) bir vaziyet almalarını da mucip olabilir: Belkide Küçük-Rusça ile Büyük-Rusçanın, Leton dili ile Litüanya dilinin istikbalde birbirlerine karşı böylece vaziyet almaları pek muhtemeldir “Letonya ile Litüanya temamilen müstakil iki memlektir, Litüanyalılar Letonya dilini Letonlarda Litüanya dilini öğrenmekte hiç bir menfaat görmemektedirler. Demekki bu iki dilin akrabalığından müfit hiçbir netice elde edilemeyecektir.” [1].

Bu ufalanma, birçok Avrupa akvamı için adeta harsî bir maduniyet gibi görünmektedir. Dillerin tenevvüü, bu gün, beşeriyetin harsî sermayesinin, herkesin istifadesini mucip bir orta malı halini almasına mani olmaktadır. Dar bir çerçeve içine mahpus bir dil ile yazılmış olan yeni fikirler, ortaya atılmış olan yeni mutalar meçhul kalmağa mahkûmdur, bunlara hulûl adeta gayri mümkündür. Yeni hükûmetlerin dillerinden bir çoğu umumî bir iş görebilmek kabiliyetinden mahrum gibi görünmektedir; mahdud ufuklu köylü dili demek olan bu lisanlar ne vasi münasibetler için lâzım olan selâbete ve nede zenginliğe malik değildirler. Bilâkis yer-yüzünde birçok insanların konuştuğu müşterek dili konuşmakta azim menfaatlar vardır. Diller vastasıyla cevelân edenler, sadece fikirler değildir, bu vasıta ile beraber hisler, zevkler, örfler, maddî itiyadlarda sirküle eder. Bir dilin ittisama, ekseriya, sempatilerin (sympathie), beynelmilel münasibetlerin, mübadelelerin, marşelerin ittisai tekabül eder. Büyük Britanya için İngilizce “emperiyal,” bir bağıdır, fakat aynı zamanda bu dil memleketin bütün müşterileri ve alıcı ve satıcıları arasında da ticarî bir rabıttır. Cenubî Amerikada siyasî hakimiyetlerini kaybeden İspanyol ve Portekizliler zannolunduğu kadar büyük bir şey kaybetmemişlerdir: zira dil müşareketi sayesinde bu hükûmetler eski müstemlekeleriyle, insan ve eşya mübadelelerini teshil eden bir medeniyet müşareketi muhafza etmişlerdir. Vasi sahalar üzerine yayılmış olan müşterek lisanlarıyla Amerika Birleşmiş Devletleri, aynı medeniyete malik ve aynı ihtiyaçları duyan 100 milyondan fazla insanın yaşadığı cesim bir marşedir.

Halbuki aynı mikyasdaki sahada, Avrupa, her dilin münferit bir kompartımanı olan siyasî bir dama tahtası manzarası arz etmektedir; burada hemen her dile bir milliyet, her milliyete bir hükûmet ve her hükûmete bir hudut tekabül etmektedir. Millî ferdiyetçiliğe müsait bu siyasî parçalanma beynelmilel fikrî ve umumî mübadelelere muzırdır. Bunların vukuuna engel teşkil eder ve bu hal beynelmilel marşe için, toptan ucuz maliyet fiatile çalışan hususileştirilmiş ve istandardize olmuş büyük istihsal merkezlerinin aleyhine olmak üzere, millî marşe için pahalıya çalışan küçük istihsal ocaklarının tekessürünü

[1] A. Meillet. 205—206

mucip olur. İşte iktisadî sahada dillerin tevezzüü üzerine kurulmuş bir siyasî coğrafyanın tesiri böylece zahir olur.

II. — DİLLERİN İSTATİSTİĞİ

Avrupada diller mes'elesi siyasî mes'elelere o derece çok karışmakta ve hükûmetlerin hayatını o derece derin bir surette alâkadar etmektedir ki dillerin bir istatistiğine malikiyet ihtiyacı hemen kendiliğinden zahir olmaktadır. 500 milyon Avrupalının lisanî vaziyetini, halini adeden tahmin herhalde kolay bir iş değildir ? Bu işi temizce başarmak isteyen istatistikçinin karşısına şunlar dikilir : nüfus tahrirlerinin kıymetinden şüpheyeye düşmek, metotlarını tenkit etmek, hata ve ya yalanlarını düzeltmek ve elde edilen neticeleri kabili mukayese bir hale getirmek. Monsieur Tesnière bütün bu müşkülâta rağmen bu işe teşebbüs etmiştir. Bitaraflığa, dikkat ve ihtimama layık olduğu mevkiî veren mummaileyhin, mesaisinde mümkün mertebe hataya düşmemiş olduğunu görüyoruz. Malik olduğu vesikaların darmadağınık olan karakterini (nüfus tahrirleri tarihlerinin ve tahrir tabî olan yerlerin tenevvüü) telâfi için Monsieur Tesnière bütün hesaplarını sabit bir tarih üzerinde (31 kânunuevvel 1926) temerküz ettirmek prensibini kendine düstur ithaz edinmiş ve ancak bu sayededir ki bir sıra kabili mukayese rakkamlar toplayabilmiştir. Bizim burada vereceğimiz rakkamlar Monsieur Tesnière'den istiare ettiğimiz rakkamlardır. Bunların itimada şayan hülasalar olduğuna oldukça kanaatımız vardır. Bundan başka bu cedvellerin alakadarlar için pek kıymetli membalar teşkil edebileceğine de ayrıca kaniiz.

AVRUPA LİSANLARININ İSTATİSTİĞİ :

Arnavutluk. — Arnavut, [1] 823 401; Çingene, 11 509; Sırp-Hırvat, 4645; Musevi-İspanyol, 92;

Nüfusun yekûnu, 839 647 dir.

Almanya. — Alman, 61 814 233; Leh ve Mazurya, 1 155 490; Sorab, 129 920; Çek ve Morav, 57 432; Friz 29 410; Litüanya, 28 585; Hollanda, 25 473; Fransız, 11 805; Danimarka, 11 300; Wallon, 857; Kachoup, 331; diğer lisanlar. [2] 67 300.

Reich'in 1926 senesi nihayetinde nüfus yekûnu 63 332 156 idi.

İngiltere, Avrupada Britanya İmparatorluğu ve İrlanda. — İngiliz, 47 001 906 (Bunun 36 365 431 ri İngilterede, 1 683 507 si Galler memleketinde, 4 762 496 sı İskoçyada, 4 056 991 ri İrlandada, (yani İngilizce konuşan İrlandalılar, Galliler, İskoçyahlılar demek isteyoruz) 45 918 i

[1] Bütün bu istatistiklerde filan veya filan dili konuşanların mikdari gösterilmiştir.

[2] Zikr olunan dillerden gayrı dillerle konuşanlar

Anglo-Normandes adalarında, 59 703 ü Man adasında, 4 556 sı Cebelüttarikta, 33 304 Maltada dır) ; Gal 1 058 565 (Galler memleketi) İrlanda, 390 509 (İrlandada irlandaca konuşan irlandalılar) ; Arap , 186 138 (Malta da arapça konuşanlar) Erse, 148 596 (İskoçya) ; Fransız, 46 052 (Anglonormandes adalarında) ; İtalyan, 30 125 (Maltada) ; İspanyol, 16 524 (Cebelüttarik) ; Man, 571 (Man adasında) .

Avrupada Britanya İmparatorluğu nüfusunun yekûnu, 48 878 996 dır.

Avusturya . — Alman, 6 010 629 ; Sloven , 91 605 ; Çek ve Morav 75 954 ; Sırp-Hırvat 43 440 ; Macar, 12 134 ; İtalyan , 8 396 ; Leh 2 632 ; Slovak 1327 ; Ruten , 1 314 ; Musevi-alman , 627 ; Laden, 351 ; Roman-yalı 42 ; Diğer lisanlar, 6 287 ;

1926 senesi nihayetinde (ecnebler dahil olmaksızın) Avusturya nüfusunun yekûnu, 6 254 738 idi .

Belçika . — Flaman, 4 015 317 ; Fransız, 3 471 409 ; Alman, 94 195 ; diğer lisanlar, 322 146 .

1926 senesi nihayetinde Belçika nüfusunun yekûnu, 7 903 067 idi.

Bulgaristan . — Bulgar, 4 277 270 ; Türk, 574 607 ; Romanyalı, 79 448 ; Çingene, 65 150 ; Yunan, 49 490, Musevi - İspanyol, 44 375 ; Ermeni, 11 750 ; Tatar, 4 705 Arnavut 1666 ; Diğer lisanlar, 21 553 .

1926 senesi nihayetinde Bulgaristan nüfusunun yekûnu, 5 130 014 idi

Danimarka . — Danimarka , 3 407 223 ; Alman , 49 603 ; Friz 121 ; diğer lisanlar, 1 688 .

1926 senesi nihayetinde Danimarka nüfusunun yekûnu, 3 450 635 idi. Norveç-İslanda dili olan Firoè yahut Feroien adaları lehçesi ayrıca nazarı itibare alınmalıdır : 23 606 .

Dantzig (serbest hükûmeti) . — Alman , 355 525 ; Leh , 13 266 ; Rus, 2 681 ; Musevi-Alman 614 ; Diğer lisanlar, 2 045 .

1926 senesi nihayetinde Danzig serbest hükûmeti nüfusunun yekûnu 374 130 idi .

İspanya . — İspanyol, 15 605 926 ; Katalan , 4 753 529 ; Galiciya , 2 247 899 ; Bask, 600 000 ; Çingene, 30 000 .

1926 senesi nihayetinde İspanyada nüfusun yekûnu, 23 237 354 idi.

Estonya . — Estonya , 969 428 ; Rus , 99 306 ; Alman 20 342 ; İsveç, 7 816 ; Let, 5 546 ; Musevi-Alman, 3 748 ; diğer lisanlar, 10 046 .

1926 senesi nihayetinde Estonya nüfusunun yekûnu, 1 116 325 idi.

Fenlandiya . — Fin, 3 170 063 ; İsveç , 392 441 ; Rus, 5 532 ; Alman, 1 737 ; Lapon, 1 845 ; Estonya, 35 ; Diğer lisanlar, 1 260 .

1926 senesi nihayetinde Fenlandiya nüfusunun yekûnu, 3 573 913 idi (bu yekûna 4 yaşından aşağı 259 704 çocukta dahildir) .

Fransa . — Fransız (eyalet dilleri dahil olduğu halde), 35 119 413 ;

Alsace-Lorrain, 1 289 834; Breton 1000 000; Korsika, 291 212; Flaman, 200 000; Katalan, 186 259; Bask, 100 000; Alman, 81 471; Alsace'in Musevi -Almanı 10 000; Çingene, 2 000;

1926 senesi nihayetinde Fransa niifusunun yekûnu, 38 280 189 idi. (Ecnebler dahil olmaksızın). Fransada başlıca ecnebi milliyetler tarafından kullanılan lisanlar şunlardır: İtalyanca, 807 000; İspanyolca, 313 632; Leh, 310 000; Flaman, 243 644; Fransızca, 210 640; Katalan, 95 531; Galiciya (Galisiya), 45 176; Bask, 12 058; Alman, 5 716; Çingene, 603.

Yunanistan. — Yunan, 6 314 545; Bulgar, 150 000; Arnavut, 100 000; Maliedonya - Romanyalı, 20 000; İtalyan, 10 000; Türk (yani Türkçe konuşanların mikdarı) 2 000; Arap, 15; diğer lisanlar, 3 404.

1926 senesi nihayetinde Yunanistan nüfusunun yekfinu, 6 600 000 idi

Hollanda. — Hollanda, 7 085 305; Friz, 317 914.

1926 senesi nihayetinde Hollanda nüfusunun yekfinu, ecnebler dahil olmadığı halde 7 403 319 idi.

Macaristan. — Macar, 7 499 404; Alman, 519 686; Slovak, 148 877; Sırp-Hırvat, 80 154; Musevi-alman, 58 700; Romanya, 24 931; Çingene, 7 310; Çek, 6 897; Sloven, 6 387; Küçük-Rus, 1574; diğer lisanlar, 19 646.

1926 senesi nihayetinde Macaristan niifusunun yekfinu, 8 377 566 idi.

İzlanda. — 1926 senesi nihayetinde hepsi İzlanda lisanı konuşan 101 119 nüfus.

İtalya. — İtalyan, 39 370 082; Friulan, 383 250; Sloven, 371 474; Alman, 259 150; Sırp-Hırvat, 187 085. Arnavut, 98 950; Fransız, 97 353; Yunan, 34 304; Laden, 16 583; Katalan, 13 296; Macar, 6 628; İstiro-Rumen, 1 058; diğer lisanlar, 9 281; ecnebi, 86 984;

1926 senesi nihayetinde İtalya nüfusunun yekûnu 40 971;478 idi.[1]

Letonya. — Let, 1 332 942, Rus, 223 213; Alman, 81 260; Musevi - Alman, 79 240; Leh, 46 019; Beyaz - Rus, 34 274; Litüanya, 12 895; Estonya, 4 586; Liv, 1 255; diğer lisanlar, 55 020.

1926 senesi nihayetinde Letonya niifusunun yekdnu 1 870 704. idi.

Litüanya. — Litüanya, 1 748 370; Musevi-Alman, 154 362; Leh, 67 392; Rus, 55 566; Alman, 30 030; Let, 15 290; Beyaz-Rus, 4542; İsveçli, 999; Çingene, 292; Diğer lisanlar, 199.

1926 senesi nihayetinde Litüanya niifusunun yekdnu, 2 077 042. idi.

Luxembourg (**Lüksemburg**). Lüksemburg, (Alman lehçesi) 235 410; wallon, 671; Ecnebi, 34 590.

Son nüfus tahriri bu yekûnun 41 buçuk milyona yaklaştığını göstermiştir.

1926 senesi nihayetinde Lüksemburg nüfusunun yekûnu, 270 671. idi.

Memel (erazisi) . — Alman, 71 835; Litüanya, 69 201; Leh, ve Mazurya, 138; diğer lisanlar, 170.

Yekûn, 141 344 nüfus.

Monako (Prensligi) Fransızca konuşan 23 418 nüfus.

Norveç . — Norveç, 2 755 111; Lâpon, 17 242; Fin, 4881 .

1926 senesi nihayetinde Norveç nüfusunun yekûnu, 2 777 234 idi.

Lehistan . — Leh, 20 656 154; Küçük-Rus, 4 435 930; Musevi-Alman, 2 261 134; Beyaz-Rus, 1 656 460; Alman, 938 523; Kachoup, 154 858; Litüanya, 76 694; Rus, 62 814; Çek, 34 209; Çingene, 301; diğer lisanlar, 32 235;

1926 senesi nihayetinde Lehistan nüfusunun yekûnu, 30 354 312. idi.

Portekiz . — 1926 senesi nihayetinde hepsi Portekiz lisanı konuşan 5 854 930 nüfus.

Romanya . — Romen, 13 186 550; Macar, 1 362 316 Musevi-Alman, 802 795; Alman, 593 831; Küçük-Rus, 576 366; Bulgar, 261 985; Türk, 174 656; Musevi-İspanyol, 70 486; diğer lisanlar, 436 461.

1926 senesi nihayetinde Romanya nüfusunun yekûnu, 17 465 629 idi.

Saint-Marino (Cumhuriyeti) Hepsi İtalyanca konuşan 13 374 nüfus. (1926) .

Sarre (erazisi) . — Alman, 786 867; Fransız, 432; diğer lisanlar, 4262.

Yekûn, 791 561.

Sırp, Hırvat ve Sloven Kırallığı . — Sırp-Hırvat, 9 011 677; Sloven, 1 112 614; Makedonya, 627 897; Alman, 557 402; Macar, 512 909; Arnavut, 479 610; Romen, 239 232; Türk, 163 209; Bulgar, 74 326; Çingene, 50 664; Musevi-İspanyol, 20 047; İtalyan, 13 924; Makedonya-Romanya, 9 832; diğer lisanlar, 174 135.

1926 senesi nihayetinde Kırallık nüfusunun yekûnu, 13 047 568; idi.

İsveç . — İsveç, 6 021 922; Fin, 31 048; Lapon, 7 352; Çingene, 487.

Yekûn, 6 060 809 nüfus,

İsviçre . — Alman, 2 868 126; Fransız, 859 534; İtalyan, 248 734; Roumanche, 44 774; diğer lisanlar, 24 915.

1926 senesi nihayetinde İsviçre nüfusunun yekûnu, 4 046 083 idi.

Çekoslovakya . — Çek, 7 100 928; Alman, 3 255 212; Slovak, 2 117 422; Macar, 801 161; Küçük-Rus, 515 776; Musevi-Alman, 195 862; Leh, 84 203; Romen 12 553; Çingene, 10 073; diğer lisanlar 3 805.

1926 senesi nihayetinde Çekoslovakya nüfusunun yekûnu, 14 096 995 idi .

Avrupa Türkiyesi . — Türk, 950 000; Rum, 285 000 ; Bulgar, 75 000; Ermeni, 50 000; Çerkez, 45 000; Musevi-İspanyol, 30 000; İtalyan, 15 000; Çingene, 15 000; Arnavut, 10 000.

1926 senesi nihayetinde Avrupa Türkiyesinin nüfusunun yekûnu, 1 475 000 idi [1] .

Sovyet sosyalist Cumhuriyetleri ittihadı

I. — Hindi - Avrupai familya: Büyük - Rus, 67 805 207; Küçük-Rus, 28 414 067; Beyaz-Rus, 4 926 000; Leh 841 961; Let, 126 438; Alman, 896 519; Musevi - Alman, 3 299 427; İsveçli, 8 431; Romen 165 828; Yunan, 232 066; Ermeni, 1 490 000; Çingene, 13 622; İran dalı lisanları 556 000 .

II. — Fin-Uygur familyası: Fin dalı lisanları 388 209; Volga dalı lisanları (Mordve, Tcheremiss), 1 481 419; Perm dalı lisanları (Votiak, Perm, Zyrien), 768 212; Samoyet lisanı 3 373 .

III. — Türk-Tatar familyası (Türk, Türkmen, Tatar, Karapapak, Karaçay, Kumuk, Kazan Tatarı, Başkırt, Kırgız, Kaissak, Çuvaş), 6 370 562.

IV. — Moğol familyası (Kalmuk), 101 787.

V. — Kafkasya lisanları gurubu: 2 425 753 (850 000 Gürcü, 300 000 Çeçen, 240 000 Mingereli 211 000 Avar).

1926 senesi nihayetinde Soviet sosyalist Cumhuriyetleri ittihadının nüfusu yekûnu 120 315 375 idi.

Avrupa dillerinin tasnifi (konuşanların miktarına göre). — Avrupa da konuşulan 120 dilden sadece 68 zi 100 zer bin kişilik bir kütle tarafından, 37 i birer milyonluk ve sadece 19 u beşer milyonluk kütleler tarafından konuşulur. Burada biz sadece esaslı 38 dilin cedvelini veriyoruz.

1. Alman	80	903	777	9. Romanya . .	13	739	474
2. Rus	70	254	319	10. Hollanda . .	11	569	739
3. İngiliz	47	001	906	11. Macar	10	194	555
4. İtalyan	40	807	847	12. Sırp-Hırvat . .	9	327	001
5. Frnsız . . , .	39	841	584	13. Portekiz	8	148	005
6. Küçük-Rus . .	33	945	027	14. Musevi-Alman	7	503	889
7. Leh	23	177	753	15. Çek ve Morav	7	275	420
8. İspanya	15	936	082	16. Yunan	6	916	405

[1] M. Tesniere rin Avrupa Türkiyesi hakkında verdiği bu rakamlar 1927 nüfus tahririnden evvelki senelere aittir. 1927 nüfus tahririnden alınan rakamların büsbütün farklı olduğu malumdur. İstatistik umum müdürlüğünün 7 numaralı neşriyatınınII numaralı cüzünün 116 ila 121 inci sayfalarına müracaat .

17. Beyaz-Rus . . . 6	621	276	28. Sloven 1	582	080
18. İsveç 6	431	709	29. Ermeni 1	551	750
19. Katalan 5	053	846	30. Arnavut 1	513	627
20. Bulgar 4	838	581	31. Azerbaycan . . . 1	500	000
21. Danimarka . . 3	418	423	32. Let 1	480	216
22. Fin 3	324	255	33. Başkır 1	410	172
23. Norveç 2	755	111	34. Estonya 1	092	995
24. Slovakya 2	267	626	35. Mordve 1	083	102
25. Türk 2	004	472	36. Galyalar 1	058	565
26. Litüanya 1	935	745	37. Çuvaş 1	032	188
28. Kazan tatarı . . 1	755	637	38. Breton 1	000	000

DÜNYA DİLLERİNİN MUKAYESELİ İSTATİSTİĞİ . — Dünyada herbiri 10 nar milyonluk kütleler tarafından konuşulan 29 dil vardır. (Cedveldeki rakamları milyon üzerinden okoyunuz) .

1. Çince 400	16. Şarkî Hindce 25
2. İngilizce 170	17. Telugu 24
3. Rusça 80	18. Lehce 23
4. Almanca 80	19. Maratî 19
5. İspanyolca 65	20. Tamulî 19
6. Japonca 55	21. Kora 17
7. Bengalî 50	22. Pençabî 16
8. Fransızca 45	23. Annamca 14
9. İtalyanca 41	24. Romence 14
10. Türkçe-Tatarca 39	25. Racastanî 13
11. Garbî Hindce 38	26. Hollandaca 13
12. Arapca 37	27. Kanara dili 10
13. Biharî 36	28. Oriya dili 10
14. Portekizce 36	29. Macarca 10
15. Küçük-Rusça 34	

Görülüyorki beşeriyetin hemen hemen dörtte biri Çince konuşuyor, beşeriyetin nısfı 7 ve dörtte üçü 22 dil üzerinden taksime uğramıştır. Ve elyevm konuşulan 1500 den fazla lehçe vardır.

Tercüme eden

A. Macit

Yazan

A. Demangeon

Annales de Géographie

15 Eylül 1929